

ACHTTIENDE EEUWSE DUITSE PIJPESTELN UIT UTRECHTSE BODEM.

door P.K.Smiesing

Uit de geschiedschrijving van de Goudse pijpenindustrie weten we dat de terugslag in deze bedrijven in de tweede helft van de achttiende eeuw vooral te wijten is aan de concurrrentie van de pijpenindustrieën uit de gebieden waar de witbakkende klei gedolven werd.

Utrechtse bodemvondsten bevestigen dat pijpen uit het Westerwald, vanouds bekend als "Kannenbäckerland", hun weg hadden gevonden naar het centrum van ons land. Op fragmenten van pijpestelen, soms maar enkele centimeters lang, vinden we niet alleen de namen van Duitse pijpmakers maar ook de plaats van herkomst.

De pijpen.

De gevonden stelen behoren bij korte pijpen waarin we in hoofdzaak twee typen kunnen onderscheiden.

Bij type I vinden we op beide zijden van de steel in de lengterichting en rechthoek, waarbinnen namen, zijn aangebracht. Deze "naamplaatjes" zijn omlijst door een versiering van dwarsbanden. Een bekend voorbeeld van dit type is de z.g.n. Peter Dorni-pijp. (als afb.I)

De pijpen van type II hebben overlangse strepen op de steel die onder de kop in een krul overgaan. (afb.II)

De onderste helft van de kop is bedekt met "knorren" die de ketel als kelkbladen omsluiten. De teksten zijn dwars op de steel aangebracht in onder elkaar liggende banden. (afb.II)

Omdat de tekst door de naad in tweeën wordt gedeeld, gingen door het tremmen (noot 1) vaak letters verloren, zodat de namen niet geheel leesbaar werden.

Beide typen hebben koppen met een ronde bodem zonder hiel, die iets achterover hellen. Deze koppen zijn afgewerkt met een fijne radering onder de rand en zijn geheel (type I) of gedeeltelijk geglaasd. (noot 2)

Omdat de steel geleidelijk in de kop overgaat hebben ze een enigszins hoornachtige vorm. Net boven de bocht werd aan de voorzijde van de kop bij type I een merk ingedrukt.

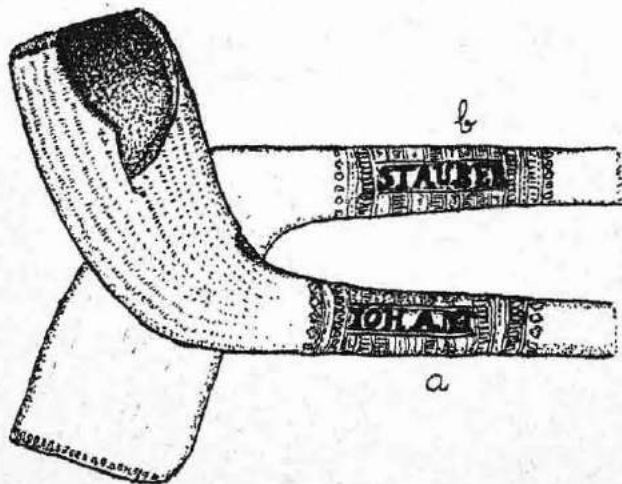
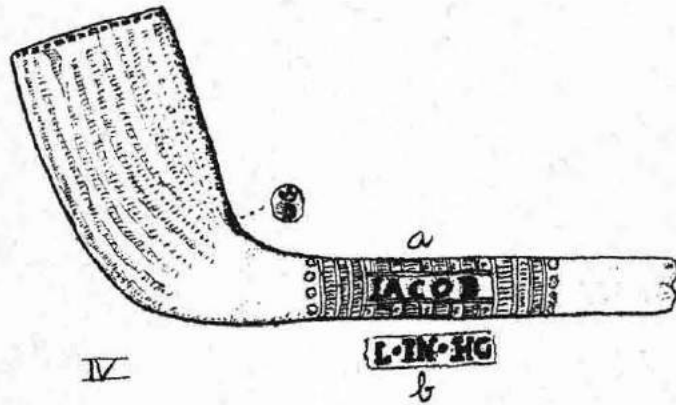
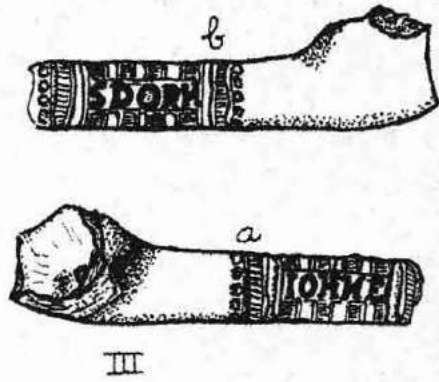
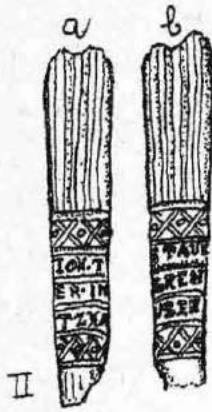
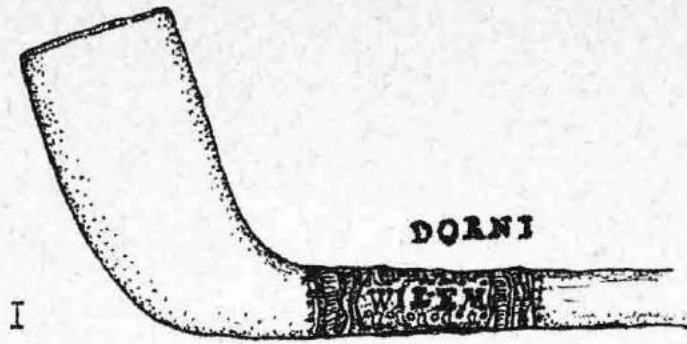
De Opschriften:

- Type I :
PETER DORNI	- PETER DORN, MERK DE GEKROONDE W.
IOHNE SDORN	- JOHANNES DORN, MERK DE GEKR.W, (afb.III)
WILEM DORNI	- WILHELM DORN, MERK DE W.
PETER IUNG	- PETER JUNG,
IACOB L. IN H.G.	- WAARSCHIJNLIJK JACOB LETSCHERT,
IACOB L. IN H.G.	- ALS BOVEN MET HET VERSCHIL DAT DEZE PIJP
ZWART VAN KLEUR IS, MERK DE GEKROONDE D.
(afb.IV)
IOHAN T. STAUBER	- JOHAN T. STAUBER, MERK DE LELIE. (afb.V)

Type II: Enkele steeltjes met I.O.H.T.STAUBER IN GRENTHAUSEN.
Een overduidelijk visitekaartje van een pijpmaker die beide typen vervaardigde.

IOHANNES BOCKLING G.H.S.- JOHANNES BÖCKLING uit Grenzhausen.
De auteur met de toepasselijke naam Aschenbrenner vertelt ons in zijn boek " Tabak von A bis Z ", dat Johannes Bickeling (Böckling) uit Grenzhausen in 1773 en 1776 pijpen aanbood op de Frankfurter Messe.

- NOTEN: 1. Tremmen, het fatsoeneren van de ongebakken pijp, zoals het wegsnijden van de overtollige klei met een speciaal mesje door meisjes en vrouwen gedaan.
2. Het wrijven van de ongebakken pijpen met een agaaststeen om vooral de koppen een mooi glanzend aanzien te geven.

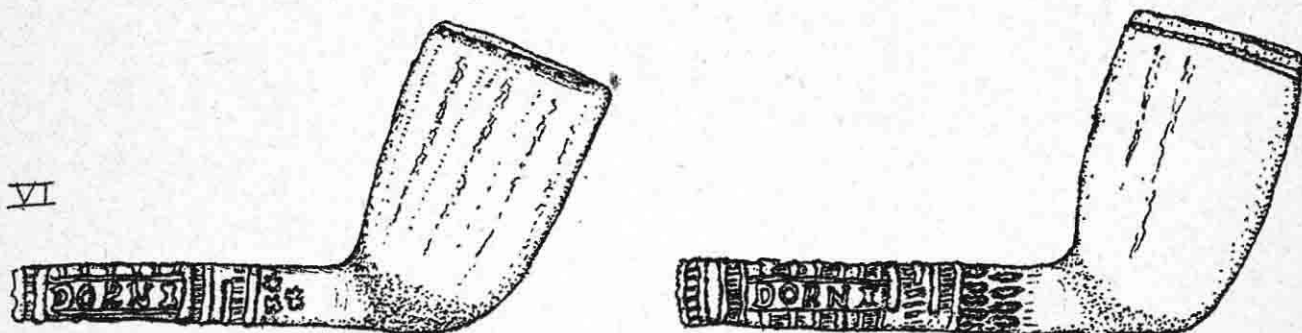

DE PETER DORNI-PIJP.

Omdat vele fabrieken vooral aan het einde van de 19e en in het begin van de 20ste eeuw deze pijp vervaardigden is de Peter Dorni-pijp onder verzamelaars erg bekend. De vraag waarom de naam van Peter Dorn op de pijpen als Peter Dorni werd weergegeven bracht veel pennen in beweging.

Zo veronderstelt Augustin (noot 3) dat deze pijpmaker oorspronkelijk een stip achter zijn naam plaatste, die zo op een verticaal streepje leek, dat fabrikanten, die de pijp later namaakten, dit streepje als een I weergaven.

Bekijken we de Goudse pijpen nauwkeurig, dan bemerken we dat deze een geheel andere vorm hebben dan de pijpen van type I. Ze zijn plomper van vorm en hebben een grove radering die typerend is voor 19e eeuwse pijpen. (afb. VI)

In één fabrieksstort rondom Gouda werden vele fragmenten van dit pijptype gevonden met 3 verschillende merken en op de stelen "Peter Dorni". Gezien de merken IWI, de krijgsman en de gekroonde 51 werden deze pijpen in de tweede helft van de 19e eeuw gemaakt door respectievelijk de fabrikanten J. van Zutphen, P. en W. van Essen en Jan Prince & Co. De firma Prince stopte in 1898 de produktie. Het merk IWI ging in 1867 naar de Firma Goedewaagen. Van deze Firma is een "late" Peter Dorni-pijp bekend met het merk de trompetter.

TOT SLOT.

Uit bovenstaande vondsten leerden we de namen van Johannes, Peter en Wilhelm Dorn, Peter Jung, Jacob Letschert, Johan T. Stauber en Johannes Böckling kennen, enkele van de vele pijpmakers uit het Westerwald, die zich in 1776 in een Gilde verenigden. (noot 3)

Misschien zijn er P.K.N.-leden die dit lijstje kunnen aanvullen of die een steeltje in hun bezit hebben van Peter Dorn uit het Westerwald, waarop geen I maar een stip achter de naam is aangebracht. De rond Utrecht gevonden pijpfragmenten behoren qua vorm en versiering tot de laat 18e eeuwse produktie uit het Westerwald. Deze hebben wel degelijk een I achter de naam Dorn.

Opmerkelijk is ook dat de I als J gelezen kan worden, en niet voorkomt op de pijpen van Johannes Dorn!

Tevens zien we dat deze 3 pijpmakers allen een W op hun pijpen zetten, en daarom waarschijnlijk familie van elkaar waren en in één bedrijf werkten.

In ieder geval is duidelijk bewezen dat pijpmakers uit het Westerwald een produkt van goede kwaliteit onder hun eigen naam naar ons land hebben gebracht.